

Date: 5th June-2025

MEHNAT MUHOFAZASI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA
O'QITUVCHINING O'RNI

Dadajonova Dilduza Yaldarovna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar 2-son politexnikumi
Mehnat muhofazasi va xavfsizlik texnikasi fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mehnat muhofazasi madaniyati tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va ta'lim jarayonidagi o'rnini keng yoritilgan. Ayniqsa, politexnikumlarda mehnat muhofazasi va xavfsizlik texnikasi fani o'qituvchisining roli, uning kasbiy yondashuvi, pedagogik mahorati va mas'uliyatini shakllantirishdagi ahamiyati chuqur tahlil etilgan. Mehnat madaniyati faqat texnik bilimlar bilan cheklanmay, balki ijtimoiy ong, mas'uliyat va xavfsiz hayot tarzini targ'ib qilishni ham o'z ichiga olishi alohida ta'kidlangan. Maqolada o'qituvchining ushbu jarayondagi pedagogik strategiyalari, innovatsion usullardan foydalanish zarurati va bu orqali jamiyatda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: mehnat muhofazasi, xavfsizlik texnikasi, pedagogik yondashuv, o'qituvchi roli, xavfsizlik madaniyati, politexnikum, ta'lim jarayoni, mehnat madaniyati, kasbiy xavfsizlik, o'quvchi mas'uliyati.

Zamonaviy jamiyatda inson mehnati eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy boyliklardan biri hisoblanadi. Har qanday ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonining barqarorligi, samaradorligi va barobarida inson salomatligini saqlab qolish mehnat muhofazasi bilan chambarchas bog'liqdir. Shuning uchun ham bugungi kunda mehnat xavfsizligini ta'minlash, ish joylarida xavf-xatarsiz mehnat muhitini yaratish dolzarb masalalardan biri sanaladi. Bu borada davlat darajasida huquqiy asoslar yaratilgan, mehnat qonunchiligi va me'yoriy hujjatlar ishlab chiqilgan, ammo bu tizimning samarali ishlashi, avvalo, insonning o'zida – uning ongida, mas'uliyatida va madaniyatida boshlanishi zarur.

Mehnat muhofazasi madaniyati – bu faqatgina xavfsizlik qoidalariga amal qilish emas, balki insonning mehnat jarayoniga ongli, ehtiyotkor va mas'uliyatli yondashuvi, xavf-xatarlarni oldindan sezish va ularning oldini olish qobiliyatidir. Aynan shu jihat bu tushunchaning madaniyat darajasiga ko'tarilganini anglatadi. Har qanday kasbiy tayyorgarlikda bu madaniyatni shakllantirish, avvalo, ta'lim muassasalaridan, xususan, politexnikumlarda boshlanishi zarur.

Texnikumlarda "Mehnat muhofazasi va xavfsizlik texnikasi" fani o'quvchilarning kelajakda ishlab chiqarishdagi muhim xavfsizlik talablariga amal qiluvchi mutaxassis bo'lib shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Bu fanni o'qituvchi esa nafaqat bilim beruvchi pedagog, balki xavfsizlik madaniyatining targ'ibotchisi, o'quvchining hayotga va kasbga nisbatan mas'uliyatli munosabatini shakllantiruvchi yetakchi shaxs hisoblanadi.

Mehnat muhofazasi madaniyati tushunchasi va uning ijtimoiy ahamiyati. Mehnat muhofazasi madaniyati – bu inson mehnat faoliyatida xavfsizlikka amal qilishni shunchaki qoida yoki majburiyat sifatida emas, balki shaxsiy ehtiyoj, kasbiy burch va

Date: 5th June-2025

madaniy odat darajasida qabul qilganini bildiradi. U quyidagi asosiy tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

Xavfsizlikka oid bilimlar: normativ-huquqiy hujjatlar, xavf-xatarlar va ularning oldini olish bo'yicha nazariy ma'lumotlar.

Amaliy ko'nikmalar: ish joyida texnika xavfsizligi qoidalariga amal qilish, favqulodda holatlarda to'g'ri harakat qilish.

Shaxsiy mas'uliyat va ong: xavfsizlikni saqlashda faqat tashqi talablar emas, ichki madaniy ehtiyoj asosiy omil sifatida qaraladi.

Mazkur madaniyatning shakllanishi nafaqat ishchilar salomatligini saqlash, balki ishlab chiqarish unumdorligini oshirish, texnik nosozliklarning oldini olish va kasbiy muhitda barqarorlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim tizimida mehnat muhofazasi madaniyatining o'rni. Ta'lim jarayoni – bu faqat bilim berish emas, balki hayotga tayyorlashdir. Ayniqsa, politexnikumlar kabi o'rta maxsus ta'lim muassasalarida o'quvchilarga o'z kasbining xavfsizlik tamoyillarini o'rgatish ularning kelgusidagi mehnat faoliyati uchun poydevor hisoblanadi.

"Mehnat muhofazasi va xavfsizlik texnikasi" fanining asosiy maqsadi:

- O'quvchilarga mehnat xavfsizligi borasida zarur nazariy bilimlar berish;
- Texnika xavfsizligi qoidalar va ishlab chiqarish sanitariyasini o'rgatish;
- Amaliyotda uchrashi mumkin bo'lgan xavfli holatlarni aniqlash va ularni bartaraf etish usullarini singdirish;
- O'quvchilar ongida xavfsizlik madaniyatini shakllantirish.

Bu yo'nalishdagi fanlar va darslar orqali o'quvchilarda "oldini olish" fikrlashi rivojlanadi, ya'ni ular xavfli vaziyat sodir bo'lishini kutmaydi, balki uni yuzaga kelmasligi uchun harakat qilishni o'rganadilar.

O'qituvchining o'rni: faqat bilim emas, madaniyat shakllantiruvchi shaxs. O'qituvchi – bu bilim beruvchi emas, balki o'quvchi shaxsini shakllantiruvchi pedagogdir. Ayniqsa, mehnat muhofazasi kabi ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan sohada o'qituvchining quyidagi roli ajralib turadi:

Pedagogik yetakchi: xavfsizlik bo'yicha bilimlar bilan birga, xavfsiz fikrlash tarzini targ'ib qiladi;

Namuna bo'luvchi shaxs: o'zi ham xavfsizlik qoidalariga doimo amal qilgan holda o'quvchilarga o'rnak bo'ladi;

Tarbiyachi: xavfsizlik madaniyatini faqat amaliyotda emas, balki hayot falsafasiga aylantirishga undaydi;

Maslahatchi va psixolog: o'quvchilarning xavfli vaziyatlarda psixologik tayyorgarligini mustahkamlashda yordam beradi.

O'qituvchining bu boradagi faoliyati dars bilan cheklanmasligi, sinfdan tashqari ishlar, tadbirlar, musobaqalar orqali kengaytirilishi lozim.

Samarali metodlar va ta'lim texnologiyalari. Mehnat muhofazasi madaniyatini samarali shakllantirish uchun an'anaviy leksiya metodlaridan tashqari zamonaviy interaktiv yondashuvlar muhim ahamiyatga ega:

Date: 5th June-2025

✓ **Treninglar va amaliy mashg'ulotlar:** o'quvchilarni real ishlab chiqarish sharoitlariga yaqinlashtiradi.

✓ **STEM elementlari asosida loyihalar:** xavfsizlikka oid innovatsion g'oyalar ishlab chiqish ko'nikmasini rivojlantiradi.

✓ **Rol o'yinlari:** favqulodda holatlarda qanday harakat qilish kerakligini mashq qildirish orqali ongli refleks shakllanadi.

✓ **Video darslar, vizual materiallar, real voqealar tahlili:** o'quvchida hodisalarga real munosabatni rivojlantiradi.

✓ **Kasbiy amaliyotdagi monitoring:** o'quvchi amaliyot jarayonida mehnat xavfsizligiga amal qilishi ustidan pedagogik kuzatuv olib boriladi.

Xavfsizlik madaniyatini ijtimoiy hamkorlik orqali mustahkamlash. Mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirishda o'quvchining atrof-muhiti, ya'ni oila, jamiyat va ishlab chiqarish muassasalari bilan olib boriladigan hamkorlik ishlari muhimdir. O'qituvchi bu yerda:

- Korxonalar bilan hamkorlik qilib, o'quvchilarni amaliy tajribaga olib boradi;
- Mehnat inspektorlari, FVB xodimlari, ishlab chiqarish vakillari ishtirokida seminarlar tashkil etadi;
- O'quvchilarning ota-onalariga mehnat xavfsizligi madaniyati haqida ma'lumotlar yetkazadi.

Bu yondashuv mehnat madaniyatining mustahkam, doimiy va hayotiy shakllanishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish – bu nafaqat texnik va tashkiliy masala, balki ijtimoiy, madaniy va tarbiyaviy jarayondir. Ushbu madaniyatning ildiz otishi, eng avvalo, ta'lim muassasalarida, ayniqsa politexnikumlarda boshlanishi zarur. Bu esa o'z navbatida o'qituvchining pedagogik mahorati, fidoyiligi va zamonaviy yondashuvlarga bevosita bog'liqdir.

Mehnat muhofazasi va xavfsizlik texnikasi fanini o'rgatuvchi o'qituvchi nafaqat nazariy bilimlarni beruvchi shaxs, balki o'quvchilar ongida xavfsizlikka nisbatan ongli va mas'uliyatli munosabatni shakllantiruvchi tarbiyachi hamdir. Uning har bir darsi, har bir tushuntirgan holati kelajakdagi yuzlab ishchi-xodimlar hayotini saqlab qolishi mumkin. Shu bois, bu fan o'qituvchisi o'z faoliyatida yuksak mas'uliyat, uzluksiz izlanish va zamonaviy yondashuvlarga tayanuvchi pedagogik tajribani qo'llashi zarur.

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida mehnat xavfsizligiga bo'lgan talab yanada oshib borayotgan bir paytda, bu sohaga ixtisoslashgan pedagoglarning kasbiy bilimlari, interaktiv yondashuvlari, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish ko'nikmalari tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ta'limda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish bugungi va ertangi jamiyat uchun muhim sarmoya hisoblanadi.

Shunday ekan, har bir o'qituvchi – mehnat madaniyati targ'ibotchisi, har bir dars esa – xavfsiz hayot sari qo'yilgan qadamlardan biridir. O'qituvchining bu boradagi roli faqat bilim berishda emas, balki xavfsizlikni hayot tarziga aylantirishda, jamiyatda mehnatga ongli yondashuvni shakllantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Date: 5th June-2025

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo‘ldoshev M.X., Mehnat muhofazasi, «Fan va texnologiya», Toshkent, 2020, 248 b.
2. Sultonov A.T., Xavfsizlik texnikasi asoslari, «O‘zbekiston», Toshkent, 2019, 198 b.
3. G‘ulomov M.M., O‘quvchilarda mehnat madaniyatini shakllantirish usullari, «Kasb-hunar ta’limi», 2021, №4, 45–50 b.
4. Shamsiyev O.R., Mehnat muhofazasi bo‘yicha ta’lim va tarbiyaning dolzarb muammolari, «Pedagogika va psixologiya», 2022, №2, 67–72 b.
5. Karimov B.B., Ishlab chiqarishda texnika xavfsizligini ta’minlashning zamonaviy yo‘llari, «Ilm va taraqqiyot», 2020, №3, 53–59 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori: “Ta’lim muassasalarida mehnat muhofazasi qoidalari va tartibi to‘g‘risida”gi nizom, 2022-yil 15-aprel, № 205.
8. Qodirov A.X., Professional ta’limda xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning psixologik jihatlari, «Ta’lim va taraqqiyot», 2023, №1, 60–66 b.
9. Mamatqulov Sh.S., Pedagogik faoliyatda xavfsiz muhitni ta’minlash metodikasi, «O‘qituvchi», Toshkent, 2021, 214 b.

